Барібан В.Р., здобувач
Науковий керівник: Корнієнко Ольга Олександрівна,
кандидат юридичних наук,
Державний університет «Житомирська політехніка»

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: БЕЗПЕКОВІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ

Наразі як ніколи для України важливе питання виборчого процесу в повоєнний період. Повномасштабна збройна агресія проти України зробила багато проблем. По завершенні правового режиму воєнного стану, який постійно поновлюється через збройну агресію РФ, ключовою передумовою відновлення легітивності державної влади стане проведення виборчого процесу [5]. Проте проведення виборчого процесу не може бути звичайним, оскільки в умовах наявності безпекових ризиків, руйнування виборчої інфраструктури, знищених міст, масової еміграції та біженців (ВПО), неактуалізованій базі даних проведення легітимного і повноцінного волевиявлення громадян стає фізично неможливим без попереднього усунення цих системних перешкод.

У сучасній конституційно-правовій доктрині виникає суперечність між дотриманням обов'язкових імперативних норм Конституції України та реаліями повоєнного стану. З одного боку, згідно зі статтею 71 Конституції України декларується, що вибори є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування [1]. З іншого боку, стаття 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює категоричну заборону на проведення виборів під час дії надзвичайних правових режимів [3].

Головне завдання є, як забезпечити дотримання міжнародних стандартів виборчого права в умовах, коли велика кількість виборців є внутрішньо переміщеними особами або перебуває за кордоном, а частина територій потребує тривалого розмінування та безпекового аудиту [6, с. 28; 7, с. 12].

Після закінчення воєнного стану для реалізації конституційних принципів виборчого права необхідні безпекові, організаційні та правові умови.

Найголовнішою передумовою є безпека. Відповідно до Кодексу належної практики у виборчих справах Венеційської комісії, вибори є демократичними лише тоді, коли дотримуються базові права людини, зокрема свобода пересування, свобода вираження поглядів, зборів для політичної агітації [7, с. 12]. Для впевненості в безпеці виборців необхідне розмінування та фізична безпека, проведення аудиту й очищення від вибухонебезпечних предметів потенційних місць проведения виборів та маршрутів пересування. Оцінка загрози обстрілів - відсутність ризику застосування БПЛА, керованих авіабомб, артилерії та іншого з боку держави-агресора, що робить скупчення людей на дільниці небезпечним [6, с. 14]. Також важливим чинником є кіберзахист та протидія дезінформації, яка є важливою в період гібридної війни. Необхідно забезпечити стійкість Державного реєстру виборців та інформаційних систем ЦВК та баз даних проти кібератак і гібридного впливу [5]. Експерти Громадянської мережі ОПОРА та ЦВК наголошують на методиці оцінки безпекових ризиків, ухваленій на основі спецслужб, ДСНС та військових адміністрацій [6, с. 14].

Для створення необхідних організаційних передумов першочегрово слід провести верифікацію та аудит Державного реєстру виборців згідно із Законом України «Про Державний реєстр виборців», адже мільйони ВПО та зовнішніх біженців потребують оновлення виборчих адрес [4]. Також необхідно провести аудит зруйнованих приміщень виборчих дільниць та облаштувати альтернативні місця для проведення голосування. Значним викликом є організація голосування українців за кордоном, адже йдеться про мільйони громадян. Адже наявні консульські і дипломатичні установи України фізично не здатні забезпечити голосування мільйонам українців за кордоном [6, с. 28]. У зв'язку з цим виникне

потреба укладати двосторонні угоди з країнами-партнерами для відкриття додаткових дільниць або запровадження альтернативних форм голосування (наприклад, поштового голосування чи використання цифрових платформ на кшталт застосунку «Дія», хоча це зумовлює додаткові ризики кібератак і системних збоїв).

Якщо взяти правові передумови, то чинний Виборчий кодекс України розроблений і розрахований виключно на мирний час, а тому не передбачений як інструмент для подолання масштабних постконфліктних проблем [2]. Для проведення перших виборів після війни доцільно буде ухвалити спеціальний тимчасовий Закон України «Про особливості проведення перших повоєнних виборів». Нормативна база має чітко врегулювати такі ключові моменти, як підготовчий період тривалістю від 6 до 12 місяців між датою скасування воєнного стану та офіційним початком виборчого процесу [5]. Цей час необхідний для відновлення повноцінної діяльності політичних партій, оновлення виборчих списків, виконання безпекових та організаційних умов, зазначених вище. Окрім того, потрібне окреме правове врегулювання процедури перевірки кандидатів на предмет колабораціонізму з ворогом та дотримання загальних вимог норм конституційного права [1, 3].

Отже, перші повоєнні вибори в Україні принципово не можуть проводитися за стандартними регламентами мирного часу, оскільки вони відбуватимуться під впливом безпрецедентних безпекових, демографічних та інфраструктурних викликів [5]. Це буде унікальний і надзвичайно складний державний процес, подібного до якого вітчизняна практика ще не знала. Абсолютним пріоритетом у цьому контексті постає гарантування непорушності виборчих прав громадян та забезпечення їхньої фізичної безпеки [1, 7]. Як неодноразово наголошувала Венеційська комісія, жодне волевиявлення не може вважатися вільним і демократичним за міжнародними стандартами, якщо держава не здатна гарантувати повний захист виборців і членів виборчих комісій, а також забезпечити безпекові умови, зокрема масштабне розмінування деокупованих територій [7, с. 12].

З практичної та нормотворчої точки зору чинний Виборчий кодекс України має бути доповнений спеціальним тимчасовим (разовим) законодавчим актом, спрямованим на адаптацію виборчого процесу до реалій повоєнного періоду та врегулювання правового статусу нових суб'єктів політичного процесу [2, 5]. Ключовими передумовами для цього є розв'язання низки системних завдань: проведення суцільного аудиту Державного реєстру виборців із повним урахуванням інтересів внутрішньо переміщених осіб (ВПО), розширення виборчої інфраструктури за кордоном шляхом активізації міждержавних угод, відбудова зруйнованих інфраструктурних об'єктів та якісна підготовка кадрового резерву для виборчих комісій [4, 6].

Комплексне вирішення цих завдань сформує міцний фундамент для відновлення легітимності та інституційної спроможності державної влади в Україні, що стане ключовою умовою для визнання легітимності результатів як українським суспільством, так і міжнародною спільнотою [5, 7]. Попереду на державу чекають колосальні правові, організаційні та безпекові виклики, проте успішне проведення перших повоєнних виборів доведе стійкість української демократії та стане вагомим кроком до повноцінного відновлення і відбудови нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 груд. 2019 р. № 396-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 7, № 8, № 9. Ст. 48.

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 237.

4. Про Державний реєстр виборців: Закон України від 22 лют. 2007 р. № 698-V. Відомості Верховної Ради України. 2007. № 20. Ст. 200.

5. Щодо викликів проведення виборів у повоєнний період та шляхів їх подолання: аналітичні матеріали. Центральна виборча комісія. К., 2023. URL: https://cvk.gov.ua (дата звернення: 16.10.2026).

6. Післявоєнні вибори в Україні: безпекові, правові та організаційні виклики: аналітичний звіт. К.: Громадянська мережа ОПОРА, 2023. 42 с.

7. Кодекс належної практики у виборчих справах: керівні принципи та пояснювальна доповідь / Венеційська комісія. Страсбург: Рада Європи, 2002. 38 с.

Березовський Є.О., здобувач
Науковий керівник: Явтушенко Ю.В.,
викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
та інформаційної безпеки навчально-наукового інституту
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
імені Е. О. Дідоренка
Донецький державний університет внутрішніх справ
місто Кропивницький

ПРАВОВА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ПРАВНИЧОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ

Правова політика у сфері правничої освіти належить до тих напрямів державної політики, від яких безпосередньо залежить якість функціонування всієї системи правових інститутів. Як зазначено в проєкті Концепції розвитку юридичної освіти, ефективність цих інститутів однаковою мірою залежить від якості законодавства та від якості фахівців, які забезпечують їхню роботу [1]. На нашу думку, саме тому реформування правничої освіти слід розглядати не як вузькогалузеве освітнє питання, а як складову правової політики держави. Актуальність теми посилюється європейською інтеграцією України: як зазначає О. О. Барабаш, у звіті Європейської комісії від листопада 2023 року рекомендовано чітко розмежувати юридичну освіту та підготовку кадрів для органів правопорядку, посилити вимоги до вступу в правничі школи та їх ліцензування, а освітні програми переглянути з акцентом на етику, практичну підготовку та право ЄС [2, с. 16-17].

Попри це, правова політика в цій сфері залишається фрагментарною. Лише на рівні профільних комітетів Верховної Ради України за кілька років оприлюднено щонайменше два різні концептуальні документи: проєкт Концепції розвитку юридичної освіти 2021 року [1] та проєкт Концепції проєкту Закону України про вищу юридичну освіту та первинний доступ до правничої професії, підготовлений у 2024 році робочою групою Комітету з питань правової політики [3]. Вони по-різному бачать модель підготовки: якщо перший документ робить акцент на практичній підготовці обсягом не менше 30 кредитів ЄКТС [1], то другий пропонує перехід на наскрізну, без поділу на бакалаврський і магістерський рівні, підготовку правників [3, с. 7]. Цю непослідовність відзначає і М. Мочульська: рішення про реформування часто ухвалюються або доводяться до відома правничих шкіл ситуативно, як-от зміни до Стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для магістерського рівня, які були внесені 20 липня 2022 року, а вже з 1 вересня того самого року мали бути імплементовані в освітні програми [4, с. 80]. Дорожня карта з питань верховенства права, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р, передбачила ухвалення до І кварталу 2026 року закону, який визначить правові основи підготовки правників і первинного доступу до правничої професії, інституційне розмежування освіти правників та підготовки фахівців органів правопорядку, а також посилить акредитацію програм юридичної освіти (захід 1.5.1) [5]. Проте, за даними Фундації DEJURE, станом на квітень 2026 року відповідний законопроєкт навіть не було внесено до парламенту [6]. На нашу думку, така ситуація суперечить принципу правової визначеності: заклади вищої освіти та здобувачі не можуть планувати освітню траєкторію, коли